

Warszawa, dnia 6 sierpnia 2019 r.

KMP.573.6.2019.KK

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Strzelnie
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, dalej jako: OPCAT) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 08-10 kwietnia 2019 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT) przeprowadził wizytację Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Strzelnie (dalej jako: MOW, Ośrodek, placówka). W skład zespołu wizytującego wchodził: dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji), Klaudia Kamińska (prawnik) oraz Aleksandra Osińska (psycholog).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzanie sposobu traktowania nieletnich przebywających w placówce, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawianie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków osób nieletnich i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

W trakcie wizytacji wykonano następujące czynności:

- 1) przeprowadzono rozmowę z Agnieszką Piotrowicz – dyrektorką placówki;
- 2) dokonano oglądu placówki, w tym m.in.: pokoi nieletnich, sanitariatów, sal lekcyjnych oraz jadalni;
- 3) przeprowadzono na osobności rozmowy indywidualne z nieletnimi;
- 4) przeprowadzono rozmowy z personelem placówki;

- 5) dokonano analizy dokumentacji dostępnej na miejscu, w tym m.in.: akt osobowych nieletnich;
- 6) wykonano dokumentację fotograficzną.

Przedstawicielki KMPT poinformowały dyrektorkę placówki o ustaleniach dokonanych w trakcie wizytacji, a także wysłuchali jej uwag i wyjaśnień. Po zakończeniu wizytacji poddano analizie dokumentację i informacje związane z funkcjonowaniem placówki.

Podczas wizytacji w przedmiocie zainteresowania KMPT każdorazowo pozostają zagadnienia związane z: legalnością pobytu nieletnich w placówce, ich traktowaniem oraz dyscyplinowaniem przez personel, prawem do informacji, możliwością utrzymywania kontaktu z osobami spoza placówki, ochroną zdrowia, a także warunkami bytowymi. W raporcie wskazano obszary pozytywnie wyróżniające placówkę (mocne strony) oraz obszary stwarzające ryzyko wystąpienia przemocy w postaci tortur, nieludzkiego i poniżającego traktowania lub karania. Ponadto wskazano również na problemy systemowe wymagające zmiany obowiązującego prawa.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. nieletni, pracownik placówki, członek rodziny, inna osoba) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaze, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.

3. Ogólna charakterystyka placówki

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Strzelnie jest oświatową placówką opiekuńczo – wychowawczą typu resocjalizacyjnego dla chłopców w wieku do 18 lat niedostosowanych społecznie.

Organem prowadzącym MOW jest Powiat Mogileński. Nadzór pedagogiczny nad działalnością placówki sprawuje Kujawsko-Pomorski Kurator Oświaty.

Pojemność MOW wynosi 52 miejsca. W dniu wizytacji w placówce przebywało 40 chłopców.

Ponadto, z uzyskanych informacji wynika, że 12 chłopców przebywających w placówce to wychowankowie z zaburzeniami psychiatrycznymi, którzy w związku z tym biorą leki. Nieletni konsultowani są z psychiatrą w ramach potrzeb w poradni zdrowia psychicznego w Bydgoszczy.

Zaznaczyć należy, że osoby z zaburzeniami natury psychicznej wymagają szczególnego traktowania. Dlatego też ważna jest wczesna identyfikacja potrzeb takich osób w celu opracowania niezbędnej terapii oraz pomocy psychologiczno-psychiatrycznej. Sytuacja takich osób jest w szczególnym zainteresowaniu KMPT, dlatego w najbliższym czasie opublikowany zostanie raport tematyczny dotyczący opieki psychiatrycznej nieletnich zawierający szczególne zalecenia w celu poprawy ich sytuacji.

4. Mocne strony placówki

W placówce dostępna jest szeroka oferta zajęć pozalekcyjnych i kółek zainteresowań. Na szczególne wyróżnienie zasługuje sekcja usamodzielnienia (grupa „Samodzielni – dzielni”). Celem sekcji jest pomoc wychowankom, którzy są w trudnej sytuacji życiowej. Sekcja współpracuje z instytucją pomocy społecznej w kwestii usamodzielnienia i stopniowo pomaga rozwiązywać problemy wiążące się z uzyskaniem samodzielności.

Zadania sekcji:

- nabywanie umiejętności samodzielnego przygotowania posiłków,
- nabywanie umiejętności posługiwania się sprzętem AGD,
- dbanie o porządek,
- nabywanie umiejętności załatwiania spraw w urzędach oraz innych instytucjach,
- nabywanie umiejętności funkcjonowania na rynku pracy,
- nabywanie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych i rozwiązywania konfliktów.

Ponadto, w MOW realizowany jest projekt „Wykluczenie – nie ma MOW-y”¹, który finansowany jest ze środków unijnych. Celem projektu jest wzrost aktywności społecznej, edukacyjnej i zawodowej, zwiększającej zdolność funkcjonowania w społeczeństwie młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym. Uczestnicy projektu otrzymują: wsparcie indywidualne i grupowe prowadzące do kompleksowej aktywizacji społeczno-zawodowej poprzez zapoznanie z alternatywnymi formami spędzania czasu wolnego, organizację zajęć

¹ Więcej o projekcie na stronie: <https://www.rops.torun.pl/projekty/wykluczenie-nie-ma-mowy>.

sportowych, działania terapeutyczne, psychologiczne oraz działania wzmacniające kompetencje edukacyjno-zawodowe, także poprzez wsparcie skierowane do ich otoczenia.

W ramach projektu w MOW Strzelno realizowane są:

- trening umiejętności społecznych pod kierunkiem opiekuna uczestnika,
- sportowe (tenis stołowy, siłownia, piłka nożna),
- warsztaty rozwijające umiejętności specjalistyczno-techniczne (spawanie),
- artystyczne (muzyczne oraz plastyczne),
- dziennikarsko – fotograficzne,
- terapia pedagogiczna z elementami biblioterapii,
- zajęcia z zasad racjonalnego odżywiania z elementami gospodarowania budżetem domowym,
- wyjazdy profilaktyczno-resocjalizacyjne,
- wizyty zawodoznawcze,
- doradztwo zawodowe.

Wszystkie wyżej wymienione działania zdaniem KMPT zasługują na aprobatę.

5. Problemy systemowe

5.1 Monitoring wizyjny

W placówce zainstalowano monitoring wizyjny, nie obejmujący jednak sypialni oraz sanitariatów.

Kwestia stosowania monitoringu w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, w związku z jej pominięciem w przepisach regulujących funkcjonowanie tych placówek, od kilku lat pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich, który już w 2010 r. skierował wystąpienie generalne do Ministra Edukacji Narodowej w sprawie monitorowania szkół i placówek oświatowych (m.in. ośrodków wychowawczych i socjoterapii). Wskazywał wówczas, że monitorowanie szkół i placówek oświatowych może stanowić formę ingerencji w prywatność uczniów, nauczycieli oraz innych osób znajdujących się na terenie obserwowanego budynku.

Dla legalności tego rodzaju kontroli istotne jest jednak, żeby ograniczenie to spełniało przesłanki określone w art. 31 ust. 3 Konstytucji, w tym wymóg ustawowej formy ograniczenia. Rzecznik Praw Obywatelskich zauważył, że żaden przepis rangi ustawowej nie upoważnił organów prowadzących do instalowania kamer monitorujących na terenie szkół i placówek oświatowych.

Regulacji na gruncie ustawowym wymaga jednak nie tylko samo uprawnienie do instalowania na terenie szkół i placówek oświatowych sieci monitoringu wizyjnego, ale także sprecyzowanie zasad i celów montowania kamer, sposób postępowania ze zgromadzonymi w ten sposób danymi, w tym zasady dostępu do nagrań z kamer monitorujących oraz zabezpieczenia danych, a także ewentualne wymagania odnośnie do oznaczenia terenu monitorowanego.

W związku z powyższym Rzecznik Praw Obywatelskich postuluje dokonanie zmian aktualnie obowiązujących regulacji, aby ograniczyć możliwość instalowania kamer monitorujących w szkołach i placówkach oświatowych do miejsc wyraźnie wskazanych w przepisach prawa.

Nie ulega także wątpliwości, że możliwość instalowania na terenie szkół sieci monitoringu wizyjnego wynikać musi z przepisów rangi ustawowej, a ewentualne upoważnienie do wydania aktu wykonawczego musi być zgodne z wymaganiami, o których mówi przepis art. 92 ust. 1 Konstytucji.

Do chwili obecnej takie unormowania nie zostały wprowadzone. Omawianą kwestię należy uznać za problem systemowy, który jest w dalszym ciągu monitorowany przez Rzecznika Praw Obywatelskich.

5.2 Badania na obecność narkotyków w organizmie

Z uzyskanych przez wizytujących informacji wynika, że czasem dochodzi do sytuacji w której wychowawcy przeprowadzają badanie wychowanków na obecność narkotyków w organizmie.

Przedstawiciele KMPT wielokrotnie w swoich raportach zwracali uwagę na niedopuszczalność stosowania testów na obecność narkotyków w organizmie przez pracowników MOW. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity: Dz. U. z 2018 r., poz. 969) [dalej jako: u.p.n.] nie daje możliwości osobie innej niż kurator sądowy sprawujący nadzór nad nieletnim zobowiązania nieletniego do poddania się badaniu w celu ustalenia w organizmie nieletniego obecności alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia. Dokładny sposób przeprowadzenia takiego badania określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 kwietnia 2012 r. w sprawie warunków i sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia w organizmie nieletniego (Dz. U. z 2012 r., poz. 468). Wskazać należy, iż zgodnie z przepisami badanie śliny na obecność środków odurzających lub substancji psychotropowych przeprowadza kurator sądowy w obecności

rodzica lub opiekuna, a jeżeli zapewnienie ich obecności byłoby w danym przypadku niemożliwe - w miarę możliwości w obecności nauczyciela, przedstawiciela powiatowego centrum pomocy rodzinie lub przedstawiciela organizacji społecznej, do której statutowych zadań należy oddziaływanie wychowawcze na nieletnich lub wspomaganie procesu ich resocjalizacji.

W związku z tym należy uznać, iż personel placówki nie ma obecnie uprawnień do poddawania takim badaniom wychowanków. Jeżeli zachodzi podejrzenie, że nieletni wychowanek popełnił przestępstwo lub wykroczenie po zażyciu narkotyków, personel MOW powinien o zdarzeniu powiadomić rodziców i Policję.

Mając powyższe na uwadze KMPT zaleca odstąpienie od w/w czynności.

6. Obszary wymagające poprawy

6.1 Badanie medyczne i dokumentowanie obrażeń

Wychowankowie przyjmowani do placówki nie są badani profilaktycznie przez lekarza. Konsultacje lekarskie mają miejsce w sytuacjach, gdy nieletni sygnalizuje jakieś dolegliwości lub istnieje potrzeba interwencji medycznej. Wychowankowie znajdują się pod opieką pielęgniarki, która dostępna jest tylko 8 godzin w tygodniu. Obrażenia, z którymi nieletni przybywają do jednostki dokumentowane są tylko przez wychowawców w zeszycie przekazów (do wglądu dla pozostałych opiekunów).

KMPT podkreśla, że badanie lekarskie przy przyjęciu do miejsca detencji i właściwe dokumentowanie urazów stwierdzonych podczas badania, uważane jest za podstawową gwarancję prewencji tortur. Pozwala bowiem na ujawnienie obrażeń powstałych przed przybyciem do MOW, udokumentowanie śladów przemocy na potrzeby procesu karnego oraz podjęcie skutecznych działań w przypadku stwierdzenia torturowania. Pozwala też na wykrycie ewentualnych innych, istotnych z medycznego punktu widzenia nieprawidłowości. Badanie lekarskie chroni też personel ośrodka dla nieletnich i funkcjonariuszy innych służb przed bezpodstawnymi zarzutami.

W opinii Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu i Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) obowiązkowemu badaniu lekarskiemu powinni zostać poddani wszyscy nieletni, także ci powracający do ośrodka, po ucieczce, w asyście Policji². Lekarz powinien porozmawiać i przeprowadzić badanie każdego

² European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Zob. Dziesiąte Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (99)12, § 23 i 39; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (2017) 34, § 115.

nioletniego tuż po jego przyjęciu do ośrodka pozbawienia wolności; poza wyjątkowymi okolicznościami rozmowa/badanie powinna być przeprowadzona w dniu przyjęcia. Jednakże osobą pierwszego kontaktu nowo przybyłego nioletniego ze służbą zdrowia może być wykwalifikowana pielęgniarka, która następnie składa sprawozdanie lekarzowi³.

Ponadto zgodnie z zaleceniami Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nioletnich, jak najszybciej po przyjęciu do placówki młodociany ma zostać poddany badaniom lekarskim, założony ma zostać rejestr medyczny oraz należy rozpocząć leczenie wszelkich chorób czy obrażeń (Reguła 62.5)⁴.

Badanie medyczne służące ujawnieniu ewentualnych śladów tortur powinno spełniać dwa podstawowe kryteria – być przeprowadzone w najkrótszym możliwym czasie po zaistnieniu zdarzenia i z uwzględnieniem zasad dotyczących skutecznego dokumentowania tortur.

CPT rekomenduje, by dokumentacja z takiego badania zawierała: obiektywny i dokładny opis stanu pacjenta, w szczególności wszelkich urazów, wyniki dodatkowych badań, szczegółowe wnioski wynikające ze specjalistycznych konsultacji, proponowany sposób leczenia w przypadku ujawnienia urazów, a także wskazania do dalszej pracy z pacjentem. Wszelkie zauważone urazy należy nanieść na specjalny formularz przewidziany do tego celu, z wykresami ciała do oznakowania urazów, który będzie przechowywany w aktach medycznych. Pożądane byłoby fotografowanie ran, a zdjęcia powinny być dołączane do akt medycznych. CPT zaleca też zaprowadzenie specjalnego rejestru urazów, w którym należy odnotowywać wszystkie rodzaje obrażeń⁵.

CPT podczas ostatniej wizyty w Polsce w 2017 r. zalecił, aby każdy nowoprzybyły nioletni był zbadany przez lekarza tak szybko jak to możliwe i nie później niż 24 godziny po przyjęciu do placówki⁶.

W przypadku, gdy nioletni wskaże, że był ofiarą przemocy lub istnieje takie podejrzenie, powinien zostać poddany badaniu i opiece psychologa.

Z kolei Podkomitet ONZ ds. Zapobiegania Torturom oraz Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (SPT) zachęca

³ Zob. Dziesiąte Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf(99)12, § 39.

⁴ Zalecenia CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nioletnich.

⁵ Zob. Dwudziesty Trzeci Raport Generalny CPT, CPT/Inf(2013), § 71-84; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf(2016) 21, § 22, 27, 50, 81; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf(2014) 21, § 78.

⁶ Raport z wizyty w Polsce, 25 lipiec 2018 r., CPT/Inf(2018) 39, § 101.

do zagwarantowania badań rutynowych wszystkim osobom pozbawionym wolności. Zaleca się, aby opis badania zawierał m.in.: historię medyczną osoby zatrzymanej, w tym wszelkie zarzuty niedawnej przemocy, tortur lub złego traktowania; istnienie jakiegokolwiek dyskomfortu lub objawów; wynik badania klinicznego, w tym opis zaobserwowanych urazów oraz informacje na temat trwałości tych urazów.

Pomocnym narzędziem w pracy personelu placówki, w tym psychologa i pielęgniarki może być rekomendowany przez ONZ - Podręcznik skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania (Protokół Stambulski). Zawiera on praktyczne informacje, adresowane między innymi do personelu medycznego i psychologów, w zakresie metod tortur, ich objawów, sposobów identyfikacji oraz realizacji badania medycznego. Skupia się również na barierach psychologicznych mogących pojawić się w relacjach z ofiarami oraz kwestiach etycznych (w tym etyce lekarskiej). Ponadto, Protokół ten wskazuje w jaki sposób należy dokumentować wszelkie urazy. Rejestracja badań lekarskich w przypadku obrażeń wykonywana jest przy pomocy specjalnego formularza przygotowanego na takie potrzeby, zawierającego zarysy sylwetki do zaznaczania umiejscowienia obrażeń, które będą przechowywane w kartotece medycznej wychowanka.

Mając powyższe na uwadze KMPT zaleca badanie wszystkich przybyłych do placówki wychowanków przez lekarza, a także odpowiednie dokumentowanie ewentualnych obrażeń, które posiadają.

6.2 Traktowanie

Z uzyskanych przez KMPT informacji wynika, że chłopcy po powrocie z przepustek do placówki poddawani są kontroli osobistej czasem powiązanej również z koniecznością przysiadu i obowiązkiem kasznięcia. Zdarzają się również kontrole pokoi należących do nieletnich. Ponadto z Regulaminu wewnętrznego Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego dla chłopców im. św. Jana Bosko w Strzelnie (dalej jako: Regulamin), wynika, że *Rzeczy przywożone dla wychowanka i zabierane z ośrodka podlegają kontroli (§ 7 ust. 6).*

KMPT przypomina, że brak jest jakiegokolwiek aktu prawnego rangi ustawy, który upoważniałby personel młodzieżowych ośrodków wychowawczych do dokonywania sprawdzenia rzeczy i osoby, a także dokonywania przeszukiwania. Takie działania naruszają zasadę legalizmu, określoną w art. 7 Konstytucji RP, który stanowi że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. Nie mogą więc domniemywać swojej kompetencji, a wszelkie ich działania muszą mieć podstawę prawną.

Należy też zauważyć, że sprawdzenie i przeszukanie są czynnościami ingerującymi w wolność jednostki, jej poczucie godności i samostanowienia, zaś realizowane w sposób nieodpowiedni, noszą w sobie ryzyko poniżenia. W związku z powyższym mogą być realizowane w sytuacjach, gdy takie uprawnienie wynika wprost z ustawy, przez odpowiednio przeszkolony w tej materii personel i podlega kontroli w zakresie legalności i prawidłowości wykonania.

Ponadto powyższe działania nie sprzyjają także budowaniu wzajemnego zaufania i realizacji celów wychowawczych.

Należy zaznaczyć, że wobec braku ustawowych uregulowań dającym pracownikom MOW prawo do przeszukiwania podopiecznych, jedynym uprawnieniem personelu tych placówek w sytuacjach, w których istnieje podejrzenie posiadania przez nieletniego przedmiotów niedozwolonych, jest prośba o dobrowolne ich wydanie. Tylko w takiej sytuacji, w której wychowanek dobrowolnie pokazuje swoje rzeczy osobiste nie dochodzi do bezprawnego działania personelu. Wszelkie czynności związane z ujawnieniem zawartości szafki, plecaka itp. może dokonać jedynie wychowanek, spełniając tym samym prośbę o dobrowolne ujawnienie przedmiotów niedozwolonych. Naturalnie, w przypadku odmowy dobrowolnego wydania rzeczy niedozwolonej, dalsze czynności może wykonywać jedynie Policja.

Dodatkowo przedstawiciele KMPT podkreślają, że obowiązujące przepisy prawa także nie dają personelowi MOW uprawnień do dokonywania przeszukiwania pokoi. W przypadku organów stosujących prawo (jak np. Policja, Straż Graniczna, ABW, CBA i inne) uprawnienie do w/w czynności wynika wprost z ustawy. W przypadku pracowników MOW ani obowiązująca ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, ani inny akt prawny takich uprawnień nie przewiduje.

Mając powyższe na uwadze, KMPT zaleca odstąpienie do dokonywania przeszukań wychowanków oraz ich rzeczy (również tych przywożonych dla wychowanka), a także zaprzestanie przeszukań pokoi.

Wątpliwości KMPT wzbudziły także inne zapisy zawarte w Regulaminie. Zgodnie z § 3 ust. 14 pkt 1, *Wychowanek ma prawo do pozostawienia swoich rzeczy osobistych w zamykanych szafkach w pomieszczeniu obok pokoju wychowawców, przy czym wychowankowi umożliwia się dostęp do szafki w określonych godzinach, **przy czym placówka nie odpowiada za rzeczy pozostawione w depozycie.*** Zaznaczyć należy, że placówka oświatowa, którą jest młodzieżowy ośrodek wychowawczy nie może zrzec się odpowiedzialności za rzeczy pozostawione pod jej pieczę. Sytuacja taka niezgodna jest z art. 835 ustawy z dnia 23 kwietnia

1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 2018 r., poz. 1025), zgodnie z którym, *Przez umowę przechowania przechowawca zobowiązuje się zachować w stanie niepogorszonym rzecz ruchomą oddaną mu na przechowanie*, a także z art. 837, który określa, iż *Przechowawca powinien przechowywać rzecz w taki sposób, do jakiego się zobowiązał, a w braku umowy w tym względzie, w taki sposób, jaki wynika z właściwości przechowywanej rzeczy i z okoliczności*. Umowa przechowania może mieć charakter samoistny lub uboczny⁷. Podkreślić należy że zawarcie takiej umowy w placówce ma charakter dorozumiały i wynika z przymusu, jakim jest poddanie się obowiązkowi umieszczenia nieletniego w MOW. Oznacza to, że podmiot jakim jest MOW ma obowiązek zapewnić przechowanie rzeczy wychowanków w sposób w którym stan tych rzeczy nie ulegnie pogorszeniu do czasu, aż nieletni nie opuści placówki. Ponadto MOW będzie ponosić odpowiedzialność za zagubienie, a także zniszczenie rzeczy.

Mając powyższe na uwadze KMPT zaleca usunięcie niezgodnego z prawem przepisu zawartego w Regulaminie.

KMPT ma również zastrzeżenie co do § 4 ust. 1 Regulaminu, zgodnie z którego treścią, *Zabrania się palenia papierosów oraz posiadania tytoniu, natomiast w przypadku znalezienia tytoniu następuje jego konfiskata oraz **zniszczenie***. Zapis ten budzi wątpliwości w kontekście konstytucyjnej ochrony prawa własności (art. 64 ust. 1 i 3 Konstytucji). Zauważyć także należy, iż zniszczenie cudzej własności wkracza w sferę wolności osobistej chronionej art. 31 Konstytucji. Zgodnie ze standardem wyrażonym w ust. 3 wskazanego przepisu wszelkie ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnie chronionych wolności i praw mogą być wprowadzone jedynie na drodze ustawowej. W chwili obecnej żaden z przepisów prawa nie daje personelowi MOW upoważnienia do zniszczenia środków tytoniowych należących do nieletniego.

KMPT rozumiejąc konieczność pozbawienia nieletnich dostępu do wyrobów tytoniowych, zaleca w przypadku znalezienia takich wyrobów umieszczenie ich w depozycie i wydanie wychowankowi po opuszczeniu przez niego placówki.

Zgodnie z § 4 ust. 8 Regulaminu, *Zabrania się noszenia do szkoły i na terenie ośrodka torebek, „nerek”, plecaków*. Zdaniem osób wizytujących zakaz ten zbyt szeroko ingeruje w wolność wychowanków. Dla jego stosowania nie ma też żadnego racjonalnego uzasadnienia. Biorąc to pod uwagę KMPT zaleca zrezygnowanie z w/w zakazu.

Zdaniem Mechanizmu należałoby także zmienić § 14 Regulaminu, który to określa harmonogram dnia, jaki obowiązuje w dni nauki szkolnej oraz w dni wolne od nauki.

⁷ Wyrzykowski W. [w:] Fras Mariusz (red.), Habdas Magdalena (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczególna (art. 765–921(16)).

Harmonogram ten wskazuje szereg czynności, jakie wykonywane są o poszczególnej porze dnia, jednakże nie uwzględnia udziału wychowanka w zajęciach zorganizowanych na świeżym powietrzu. Podkreślenia wymaga fakt, że zgodnie z § 19 ust. 1 pkt 2b rozporządzenia Ministra Edukacji z dnia 2 listopada 2015 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach, zadania młodzieżowego ośrodka wychowawczego realizowane są przez udział wychowanków w zajęciach sportowych, turystycznych i rekreacyjnych, w tym zajęciach organizowanych na świeżym powietrzu, o ile pozwalają na to warunki atmosferyczne.

Mając powyższe na uwadze, KMPT zaleca zmianę harmonogramu dnia w taki sposób, aby określono w nim czas przeznaczony na zajęcia sportowe, turystyczne oraz rekreacyjne na świeżym powietrzu.

Wątpliwości Mechanizmu wzbudził sposób realizacji prysznica. Z ustaleń wynika, że do łazienki wchodzi grupa wychowanków wraz z wychowawcą.

Zaznaczyć należy, że osoby nieletnie powinny mieć możliwość skorzystania z kąpeli w warunkach zapewniających każdemu minimum intymności, odpowiadających pod tym względem ogólnie przyjętym w społeczeństwie standardom. Zdaniem KMPT poszanowanie prawa nieletniego do intymności i godności osobistej oznacza również szacunek dla indywidualnego poczucia wstydu, które w przypadku pozostawienia tej osoby bez ubrania w obecności wychowawcy może być naruszane.

Należy mieć także na uwadze, że na podstawie załącznika do zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych⁸, w celu zapewnienia poszanowania podstawowych zasad i praw dziecka uznano prawo do prywatności oraz prawo do poszanowania ludzkiej godności i fizycznej integralności dziecka za szczególne prawa dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych.

Biorąc powyższe pod uwagę Mechanizm zaleca zorganizowanie kąpeli w taki sposób, aby zapewnić każdemu wychowankowi prawo do prywatności w tym zakresie.

⁸ Załącznik do Zalecenia Rec(2005)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 16 marca 2005 r. na 919 zebraniu Zastępców Ministrów).

6.3 Drugie życie

Osoby wizytujące ustaliły, że w placówce obecne jest tzw. drugie życie. Wyrazem tego jest m.in. specyficzne słownictwo, którym posługują się wychowankowie, a także testowanie nowoprzybyłych chłopców przez innych wychowanków. Jako przykład takiego sprawdzania wskazać można sytuację, kiedy starsi wychowankowie każą nowoprzybyłemu wziąć materac z łóżka i iść z nim do wychowawcy w celu podbicia (pieczętką). Zdaniem wychowanków jeżeli ktoś to zrobi (w ich ocenie jest to działanie bezsensowne) oznacza to, że *nie przebije się dalej*.

Istnieje również nieformalna hierarchia wśród chłopców. Dłużej przebywający w placówce chłopcy wskazują tzw. *świeżakom* (wychowankowie nowoprzybyli), kiedy ci mogą usiąść na kanapę czy też wejść pod prysznic. Za każde zgłaszanie do wychowawców nieprawidłowości, dostaje się od innych *bęcki*.

Ponadto wśród wychowanków obecna jest przemoc. Z ustaleń wynika, iż wychowankowie wdają się w bójki podczas których dochodzi do uszkodzeń ciała (podbite oko, uszkodzony nos). Personel placówki stara się reagować w takich przypadkach (chłopcy są rozdzielani oraz powiadamiana jest policja), jednak zdaniem wizytujących należy włożyć więcej wysiłku w działalność prewencyjną, która mogłaby zapobiec tego typu zdarzeniom.

W ocenie Mechanizmu sytuację taką może potęgować niejednolite podejście wychowawców do swoich podopiecznych. Jedni wychowawcy są bardziej surowi, nie pozwalając na różne zachowania, natomiast inni są *w porządku*. KMPT przypomina, iż niedopuszczalne jest faworyzowanie określonej grupy chłopców przez wychowawców. Takie zachowanie stwarza ryzyko umacniania wśród wyznawców podkultury przekonania o słuszności postawy, którą reprezentują. Dlatego też konieczne jest podjęcie wysiłków na rzecz przeciwdziałania przejawom drugiego życia.

Mechanizm podkreśla również, że funkcjonowanie w placówce nieformalnych norm i zasad, zbliżonych do tych obowiązujących w podkulturach więziennych lub przestępczych, może stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa samych wychowanków. Normy i zasady powyższych podkultur, prowadzą bowiem do demoralizacji nieletnich, kształtują szkodliwe z wychowawczego punktu widzenia postawy, uniemożliwiają budowanie przyjaznego środowiska i kultury braku akceptacji dla przemocy.

Warto też, by personel placówki zwrócił uwagę na podnoszoną w piśmiennictwie genezę funkcjonowania drugiego życia w instytucjach izolujących. Występowanie podkultur ma bowiem związek ze zjawiskiem określanym w literaturze jako *deprywacja potrzeb*. Ludzie nie mogąc zaspokoić własnych potrzeb, szukają pomocy w grupach podkulturowych.

Uwalniają one od napięć psychicznych, integrują członków społeczności, kształtują wygodną orientację wartościującą, zaspokajają potrzebę afiliacji i poczucia bezpieczeństwa⁹.

Powodem ich występowania jest charakter instytucji izolujących, powodujących ograniczenia w sferze funkcjonowania, zależności od innych oraz negatywnych zjawisk jakie w takich instytucjach mogą wystąpić (przemocy, braku poczucia bezpieczeństwa, napięcia psychicznego, odseparowania od rodziny)¹⁰.

W ocenie wizytujących, personel MOW powinien otrzymać od dyrektorki jasny sygnał, że wszyscy wychowawcy powinni traktować swoich wychowanków na równi z poszanowaniem ich godności osobistej oraz wszystkich przysługujących im praw. Konieczne jest więc propagowanie kultury pracy, która wszelkie przejawy nierównego traktowania wychowanków będzie postrzegała jako niedopuszczalny brak profesjonalizmu i wyraz bezsilności wychowawczej. Należy kształtować wśród pracowników postawy, które nie będą aprobowały tego typu zachowań. Warto więc, by personel MOW, poza reagowaniem w przypadku wystąpienia symptomów wskazujących na funkcjonowanie drugiego życia, przyjrzał się powodom ich zaistnienia przez pryzmat własnej pracy i obowiązujących w placówce zasad.

Zaznaczyć należy, że Polska ratyfikowała Konwencję o Prawach Dziecka, która zobowiązuje państwo do zagwarantowania, by każde dziecko pozbawione wolności było traktowane humanitarnie i z poszanowaniem wrodzonej godności jednostki ludzkiej, w sposób uwzględniający potrzeby osoby w danym wieku¹¹.

W związku z powyższym, pracownicy KMPT zalecają dyrektorce placówki podjęcie działań mających na celu eliminowanie wszelkich przejawów przemocy czy też innych zachowań o znamionach podkultury, a także edukowanie wychowanków w tym zakresie.

6.4 Dyscyplinowanie

Regulamin wewnętrzny wprowadza system oceniania, który określa przysługujące wychowankom stopnie resocjalizacyjne w skali od I do IV. Zgodnie z § 12 ust. 5 niniejszego

⁹ Zob. S. Kowalski, Socjologia wychowania w zarysie, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979, s. 149.

¹⁰ Zob. B. Urban, Zachowania dewiacyjne młodzieży, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000, s. 134-139; B. Waligóra, Funkcjonowanie człowieka w warunkach izolacji więziennej, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 1974, s. 55-56; H. Chmielewska, Wpływ sytuacji trudnych na funkcjonowanie człowieka [w:] H. Chmielewska i in., (zespół red.), Wybrane zagadnienia psychospołeczne instytucji penitencjarnych, COSSW, Kalisz 1996, s. 54; W. Poznaniak, Zaburzenia w uspołecznieniu przestępców, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 1982, s. 87.

¹¹ Zob. art. 37 Konwencji o Prawach Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).

dokumentu: *Zdobycie odpowiedniej liczby punktów określa stopień resocjalizacyjny, a co za tym idzie, przywileje przypisane do danego stopnia.*

Jak wynika z dalszej części dokumentu każdy nowoprzybyły wychowanek rozpoczyna pobyt na II stopniu (§ 12 ust. 21). Zgodnie z § 12 ust. 16, *W przypadku zachowań wymienionych w pkt 15 wychowanek zobowiązany jest do odpracowania 3 godz. prac społecznych na rzecz ośrodka.* Wymieniony pkt 15 Regulaminu określa za jakie przewinienia nieletni zostaje zdegradowany do I stopnia. W wymienionym wypadku wątpliwości KMPT wzbudził brak możliwości odwołania się od wskazanej decyzji. KMPT przypomina, iż zgodnie ze regulacjami międzynarodowymi dyscyplinarne karanie nieletniego powinno być dozwolone wyłącznie w ściśle wytyczonych granicach obowiązującego prawa i regulaminów. Przed wymierzeniem kary dyscyplinarnej należy w wyraźny i zrozumiały dla nieletniego sposób poinformować go o tym, jakie przekroczenie mu się zarzuca i stworzyć mu wszelkie możliwości przedstawienia swojej obrony; powinien on mieć prawo odwołania się do właściwej, bezstronnej władzy. Wszystko co dotyczy postępowania dyscyplinarnego powinno być protokołowane¹².

Reasumując, KMPT zaleca dopracowanie Regulaminu we wskazanym wyżej zakresie.

W toku wizytacji ustalono, że w placówce dochodzi do stosowania odpowiedzialności zbiorowej. KMPT podkreśla, że karanie podopiecznych za czyny, których nie popełnili, może wywoływać w nich poczucie niesprawiedliwości, upokorzenia i wrogości wobec innych, a także prowokować działania odwetowe wobec faktycznego sprawcy. Sprzyja to powstawaniu negatywnych postaw wychowawczych i przejawów drugiego życia. Utrudnia też budowanie w placówce pozytywnej atmosfery i braku akceptacji dla przemocy. Uzyskiwane dzięki takiej metodzie efekty dyscyplinarne nie mogą stanowić przesłanki jej stosowania.

Ustalono również, że kary te w niektórych przypadkach przybierają formę ćwiczeń fizycznych, np. w sytuacji, w której jeden z wychowanków użyje wulgaryzmu to pozostali nieletni w grupie muszą również w ramach kary wykonać 10 pompek. Mechanizm podkreśla, że powyższa forma dyscyplinowania stanowi dolegliwość fizyczną, która w efekcie może doprowadzić do wykształcenia się w świadomości młodego człowieka negatywnego nastawienia do aktywności sportowo-ruchowej, którą będzie postrzegać jako karę, nie zaś możliwość aktywnego wypoczynku lub rekreacji. W przypadku dużej intensywności, wiąże się też z zadaniem mu bólu i ryzykiem poniżenia.

¹² Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Reguły hawańskie), Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113 z 14 grudnia 1990 r., Reguła 70.

Podkreślić należy, iż zgodnie z standardami międzynarodowymi zakazuje się kar zbiorowych, cielesnych, karania poprzez przetrzymywanie w ciemnym pomieszczeniu, a także wszelkich innych nieludzkich lub poniżających form karania¹³.

KMPT zaleca odstąpienie od stosowania wobec podopiecznych sankcji zbiorowych, a także rezygnację z dyscyplinowania w formie ćwiczeń fizycznych.

Ponadto wątpliwości osób wizytujących wzbudziło nakładanie kary w postaci zakazu opuszczania budynku i wychodzenia na zewnątrz dla wychowanków, którzy dokonali ucieczki z placówki. Zaznaczyć należy, że Mechanizm nie neguje w tym wypadku konieczności nałożenia kary dla wychowanka, lecz jego rodzaj i formę. Jak wskazała analiza oceny zjawiska ucieczek, powody oddalenia wychowanków z placówki są różnorodne. Wśród przyczyn zanotowano m.in.: *brak zgody na urlopowanie na okres świąt, brak zgody na urlopowanie do placówki opiekuńczo-wychowawczej, uzależnienie, tęsknota za rodziną, tęsknota za dzieckiem i matką dziecka*. KMPT zdając sobie sprawę z tej różnorodności przyczyn ucieczek nieletnich, pragnie podkreślić, że osoba, która dokonała ucieczki może nie radzić sobie z sytuacją umieszczenia w placówce. Dlatego też KMPT przypomina o konieczności otoczenia takiej osoby wsparciem oraz opieką psychologiczną.

Zaznaczyć także należy, że w żadnym wypadku nie można karać nieletniego zakazem wyjścia na zewnątrz. Nie ulega wątpliwości, że dla prawidłowego rozwoju dziecka niezbędny jest dostęp do świeżego powietrza. Podstawowym warunkiem dyscyplinowania powinno być dobre rozumienie funkcji kar i nagród jako form uczenia się przez człowieka nowych zachowań i odrzucania wcześniejszych. W związku z tym karanie powinno usuwać niepożądane zachowania, a nie zaś powodować dodatkowe, negatywne skutki. Warto również wskazać na stanowisko jakie zajął CPT podczas ostatniej wizyty w Polsce w odniesieniu do detencji nieletnich, zgodnie z którym należy podjąć kroki celem zapewnienia, aby wszyscy nieletni mieli możliwość wykonywania ćwiczeń na zewnątrz przez przynajmniej dwie godziny dziennie¹⁴. Ponadto zgodnie ze standardami międzynarodowymi¹⁵, każdy nieletni powinien mieć prawo do odpowiedniej ilości czasu na codzienne, swobodne ćwiczenia na wolnym powietrzu, jeśli pozwala pogoda, w porze zwykle przeznaczonej na gry sportowe i wychowanie fizyczne. Na zajęcia te powinno się przeznaczyć odpowiednią przestrzeń, boiska i wyposażenie.

¹³ Zalecenia CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich, Reguła 95.2.

¹⁴ Raport z wizyty w Polsce, 25 lipiec 2018 r., CPT/Inf(2018) 39, § 98.

¹⁵ Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Reguły hawańskie), Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113 z 14 grudnia 1990 r., Reguła 47.

Mając powyższe na uwadze, KMPT zaleca odejście od karania nieletnich w formie zakazu wychodzenia na świeże powietrze.

KMPT zaznacza również, że poza określeniem rodzaju kary dyscyplinarnej należy również precyzyjnie wskazać czas jej trwania. Praktyka ta odpowiada Regułom Narodów Zjednoczonych Dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności, zgodnie z którymi przepisy wydawane przez właściwą władzę administracyjną z uwzględnieniem podstawowych cech, potrzeb i praw nieletniego, powinny określać:

- (a) zachowania stanowiące przekroczenia dyscyplinarne;
- (b) rodzaj i **czas trwania wymierzonych kar dyscyplinarnych**;
- (c) władzę właściwą do wymierzania kar;
- (d) władzę właściwą do rozpoznania odwołań (Zasada 68).

Każdy wychowanek podlegający konsekwencjom dyscyplinarnym musi mieć możliwość uzyskania informacji za co i na jak długo zostały one nałożone.

KMPT zaleca, aby przy nałożeniu na wychowanka kary dyscyplinarnej określić czas jej trwania.

6.5 Oddziaływania terapeutyczne

Dla każdego z wychowanków prowadzony jest Indywidualny Program Edukacyjno – Terapeutyczny. Zdaniem Mechanizmu zawarte w nich rodzaje podejmowanych działań mają charakter bardzo ogólny bez skupienia się konkretnych potrzebach danego wychowanka.

KMPT podkreśla, że należy mieć na uwadze, że zindywidualizowane podejście do każdego chłopca jest o tyle ważne, że do młodzieżowych ośrodków wychowawczych często trafiają dzieci ze środowisk zaniedbanych społecznie, wymagające dużego wsparcia w celu przywrócenia prawidłowych mechanizmów funkcjonowania oraz pokonania trudności adaptacyjnych w nowym miejscu. Nieletni pochodzący z patologicznych rodzin często mają deficyty związane z brakiem zaspokojenia podstawowych potrzeb i umiejętnością funkcjonowania w społeczeństwie.

Zaznaczyć należy, że niektórzy młodzi ludzie mogą mieć problem z uzależnieniem od alkoholu czy też innych środków odurzających spowodowanych traumami jakich doświadczyli. Niemniej jednak „konieczność stosowania terapii w resocjalizacji dotyczy nie tylko nieletnich uzależnionych od różnorodnych substancji psychoaktywnych. Konieczność jej stosowania implikuje obecność wielorakich zaburzeń emocjonalnych i urazów psychicznych nieletnich, kierowanych do młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Należą do nich między innymi: zaburzenia nerwicowe, związane ze stresem i pod postacią somatyczną: zaburzenia lękowe w

postaci fobii, zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne, zespół stresu pourazowego, uporczywe bóle psychogenne (bóle brzucha, bóle głowy); zaburzenia zachowania i emocji: zachowania opozycyjno-buntownicze, mieszane zaburzenia zachowania i emocji (zachowania dysforyczne i reakcje depresyjne), zaburzenia emocjonalne (lęk separacyjny, lęk społeczny), zaburzenia funkcjonowania społecznego (mutyzm wybiórczy), tiki, moczenie nocne, zanieczyszczanie się kałem, jąkanie¹⁶.

Podkreślenia wymaga fakt, że „aby eliminować tak skomplikowane zaburzenia, należy na wstępie bardzo wnikliwie dokonać specjalistycznej i kompleksowej diagnozy oraz dobrać odpowiednie metody postępowania resocjalizacyjnego ze szczególnym uwzględnieniem funkcji terapeutycznej mającej wymiar specjalistyczny”¹⁷.

KMPT podkreśla, że polskie ustawodawstwo obliguje placówki dla nieletnich do indywidualnego podejścia do każdego ze swoich podopiecznych. Jak wskazuje art. 66 § 1 u.p.n., organizacja i system wychowawczy w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i schroniskach dla nieletnich oraz w zakładach poprawczych powinny zapewniać możliwość indywidualnego oddziaływania na nieletnich odpowiednio do ich osobowości i potrzeb wychowawczych.

Ponadto, zgodnie z Zalecenia CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów, możliwie jak najszybciej po przyjęciu do instytucji: zostanie przeprowadzona rozmowa z nieletnim oraz dokonana zostanie pierwsza ocena psychologiczna, edukacyjna i społeczna, w ramach której określone zostaną wszelkie czynniki istotne dla konkretnego rodzaju i poziomu opieki i interwencji, jakie muszą zostać podjęte (Reguła 62.6 a).

W podobnym tonie wybrzmiewają Reguły dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności które wskazują, iż w możliwie krótkim czasie po przyjęciu należy przeprowadzić z nieletnim wywiad oraz badanie psychologiczne i środowiskowe, mające na celu ustalenie czynników istotnych ze względu na wybór rodzaju i intensywności potrzebnej mu opieki i programu. Wywiad ten i wyniki badań, wraz z wynikami badania lekarskiego wykonanego w chwili przyjęcia, należy przekazać dyrektorowi zakładu w celu włączenia nieletniego do najodpowiedniejszego dla niego programu i otoczenia go potrzebną opieką. Jeśli nieletni wymaga specjalnego postępowania resocjalizacyjnego i okres jego przebywania w zakładzie na to pozwala, przeszkolony personel zakładu powinien opracować na piśmie

¹⁶ M. Kranc, Rola terapii w procesie instytucjonalnej resocjalizacji nieletnich [w:] Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych, Tom LXX, 2017, s. 162.

¹⁷ M. Kranc, za Szczepaniak Paweł (2009), Znaczenie pojęcia terapii w pedagogice specjalnej, [w:] Terapia w resocjalizacji, cz. 1. Ujęcie teoretyczne, pod red. naukową Andrzeja Rejznera, Pawła Szczepaniaka, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa, s. 109.

indywidualny plan takiego postępowania, określający jego cele, czas trwania oraz środki, fazy i okresy, w ciągu których ma się dążyć do osiągnięcia wspomnianych celów (Reguła 27) .

Mając powyższe na uwadze, Mechanizm zaleca podjęcie działań mających na celu zindywidualizowanie programów terapeutycznych pod kątem potrzeb każdego z wychowanków.

6.6 Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Zgodnie z § 13 ust. 2 pkt 6 Regulaminu wychowanek ma prawo do korzystania z własnego telefonu komórkowego (1 raz w tygodniu). Natomiast bez ograniczeń można dzwonić do wychowanka (§ 13 ust. 2 pkt 2 w/w regulaminu). Z ustaleń poczynionych przez KMPT wynika, że wychowanek na II stopniu nie ma możliwości wykonywania połączeń wychodzących (zarówno z telefonu własnego, jak i telefonu placówki). Istnieje tylko możliwość telefonicznego kontaktu z wychowankiem przez osoby spoza placówki wychowanka.

KMPT podkreśla, że praktyka ta może w istotny sposób ograniczyć prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym wychowanka, a ponadto jest niezgodna z obowiązującym stanem prawnym. Na podstawie art. 66 § 4 u.p.n. dyrektor ośrodka może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza ośrodka wyłącznie w wypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa ośrodka bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego.

Ograniczenie dopuszczalne jest tylko w indywidualnych przypadkach, jeśli w odniesieniu do konkretnego nieletniego zachodzą przesłanki wymienione w art. 66 § 4 u.p.n. i musi przybrać formę indywidualnej decyzji dyrektora ośrodka.

Zgodnie z art. 66 § 5 u.p.n. o powodach takiej decyzji dyrektor ośrodka powinien zawiadomić sąd rodzinny, który może uchylić decyzję dyrektora.

KMPT chciałby też przywołać w tym miejscu zalecenie sformułowane w Regułach hawańskich, zgodnie z którym nieletnim należy zapewnić wszelkie możliwości kontaktu ze światem zewnętrznym, ponieważ kontakt tego rodzaju jest integralnym elementem sprawiedliwego i humanitarnego traktowania oraz ma zasadnicze znaczenie dla przygotowania nieletnich do powrotu na łono społeczeństwa (Reguła 59).

Podobnie kwestia ta ujęta jest w europejskich zasadach dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich, zgodnie z którymi nieletni będą mogli — za pośrednictwem listów, bez jakichkolwiek ograniczeń co do ich liczby, oraz tak często, jak będzie to możliwe, za pośrednictwem telefonu lub innych form komunikacji —

kontaktować się z rodziną, innymi osobami i przedstawicielami organizacji zewnętrznych, a także będą mieli prawo do regularnych odwiedzin przez te osoby (Reguła 83). Dodatkowo personel instytucji powinien wspierać nieletnich w utrzymywaniu odpowiednich kontaktów ze światem zewnętrznym oraz powinien zapewnić im odpowiednie środki do realizacji tego celu (Reguła 85.1).

Ponadto, podczas ostatniej wizyty CPT w Polsce¹⁸, Komitet podkreślił iż aktywne wspieranie dobrego kontaktu ze światem zewnętrznym może być szczególnie korzystne dla nieletnich pozbawionych wolności, z których wielu ma problemy wychowawcze związane z deprivacją emocjonalną oraz brakiem umiejętności społecznych. Zdaniem CPT, wszyscy nieletni pozbawieni wolności powinni mieć częsty dostęp do telefonu i powinno istnieć minimalne uprawnienie do dzwonienia do własnej rodziny bez wymogu, by to prawo zdobyć w postaci nagrody.

Warto również wskazać, że Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawie D.L. p. Bułgarii¹⁹ podkreślił, iż należy podjąć wszystkie możliwe kroki, by umożliwić nieletnim umieszczonym w instytucji utrzymywanie wystarczającego kontaktu ze światem zewnętrznym, jako że stanowi to integralną część ich prawa do traktowania z godnością i jest absolutnie kluczowe w przygotowaniu ich do powrotu do społeczeństwa. W tym samym stopniu ma to zastosowanie do wizyt, jak i korespondencji oraz rozmów telefonicznych.

Mając powyższe na uwadze KMPT zaleca stosowanie, przy ograniczaniu kontaktów podopiecznych, z osobami spoza Ośrodka wyłącznie przepisów art. 66 § 4 i 5 u.p.n.

Ponadto, Regulamin w § 8 ust. 5 przewiduje, że *Wychowanek korzysta z telefonu w obecności wychowawcy*. Ponieważ żaden z obowiązujących przepisów prawa nie wprowadza możliwości kontrolowania rozmów telefonicznych wychowanków przedstawiciele KMPT zalecają zaprzestania wymienionej praktyki oraz umożliwienie wychowankom prowadzenia rozmów telefonicznych bez obecności innych osób.

6.6 Personel

W skład kadry placówki wchodzi 27 pracowników pedagogicznych. Ośrodek zatrudnia 1 psychologa (+ jeden psycholog przybywający na długotrwałym zwolnieniu lekarskim), 1 pedagoga oraz 7 wychowawców w pełnym wymiarze zatrudnienia (+ jeden przebywający na urlopie dla poratowania zdrowia) oraz 1 wychowawcę w niepełnym wymiarze zatrudnienia. Liczba pracowników w pełnym wymiarze zatrudnienia, łączących etat nauczyciela i

¹⁸ Raport z wizyty w Polsce, 25 lipiec 2018 r., CPT/Inf (2018) 39, § 108 i 109.

¹⁹ Wyrok ETPC w sprawie D.L. p. Bułgarii z dnia z 19.05.2016 r. (skarga nr 7472/14).

wychowawcy wynosi 4. Ponadto w placówce pracuje 9 nauczycieli w niepełnym wymiarze zatrudnienia (+ jeden na długotrwałym zwolnieniu lekarskim).

Z udostępnionych KMPT informacji wynika, że personel posiada odpowiednie do wykonywanych zadań kwalifikacje i doświadczenie zawodowe. Ponadto doskonalili on swoje umiejętności w formie szkoleń. Przykładowo w roku szkolnym 2018/2019 personel przeszedł następujące szkolenia: *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – planowanie pracy i dostosowanie wymagań, Ocenianie kształtujące – ocenianie, które pozwala uczyć, Trzeci wymiar edukacji, Dialog motywujący: Jak motywować do zmiany ?, Diagnoza potrzeb rozwojowych uczniów, czynników chroniących i czynników ryzyka warunkiem opracowania programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły i placówki oświatowej, Dopalacze.*

Ponadto, podczas posiedzeń Rady Pedagogicznej placówki przedstawiane były zmiany w przepisach prawa oświatowego (np. awans zawodowy, przepisy związane z ochroną danych osobowych). 15 pracowników zostało przeszkolonych z zakresu bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Dwóch pracowników jest w trakcie kursu *Terapia skoncentrowana na rozwiązaniach* (poziom I). Dwóch nauczycieli jest w trakcie studiów podyplomowych z zakresu resocjalizacji, a dwóch innych poszerza kwalifikacje do nauczania przedmiotów: historia, wos, oraz biologia (studia podyplomowe).

KMPT pozytywnie ocenia oferowany kadrze katalog szkoleń. Z uwagi jednak na specyfikę pracy w placówce, występowanie sytuacji trudnych w relacjach z nieletnimi oraz obciążenie psychiczne związane z wykonywaniem zawodu, zaleca, by katalog oferowanych personelowi szkoleń i warsztatów wzbogacić o tematykę dotyczącą: stosowania środków przymusu bezpośredniego czy też udzielania pierwszej pomocy.

W ocenie KMPT korzystne byłoby również zorganizowanie dla kadry placówki regularnych superwizji, służących rozładowaniu napięć powstałych w trakcie wykonywania obowiązków zawodowych. Takie spotkania mogłyby przyczynić się również do polepszenia relacji pomiędzy personelem, co w rezultacie może mieć bezpośrednie przełożenie na jakość jego pracy i poziom sprawowanej opieki nad wychowankami.

Zgodnie z Regułą 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm dotyczących praw człowieka i praw dziecka.

KMPT podkreśla, że odpowiednio dobrany i wykwalifikowany personel stanowi skuteczną gwarancję ochrony nieletnich przed niewłaściwym traktowaniem. Dzięki swojej wiedzy i doświadczeniu oraz codziennemu kontaktowi z nieletnimi ma możliwość bieżącego monitorowania zachowania podopiecznych i wyłapywania niepokojących sygnałów, świadczących o nieodpowiednim traktowaniu. W przypadku stwierdzenia niepokojących zdarzeń może także podjąć skuteczne środki zaradcze (np. poprzez udzielenie pomocy, wezwanie Policji czy zgłoszenie przełożonym swoich obaw i podejrzeń.). Dlatego ważne jest by był on odpowiednio dobrany, miał stworzoną możliwość podnoszenia swoich kwalifikacji, rozwoju zawodowego i wiedzy w zakresie identyfikowania symptomów świadczących o niewłaściwym traktowaniu.

Na kwestie odpowiedniego doboru i kwalifikacji personelu, odpowiedzialnego za opiekę nad osobami w miejscach detencji, zwraca też uwagę CPT podkreślając, że: Dozór i opieka nad osobami nieletnimi pozbawionymi wolności jest zadaniem szczególnie wymagającym. Personel powołany do wypełniania tego zadania powinien być starannie dobrany pod względem osobistej dojrzałości i zdolności do radzenia sobie z wyzwaniami związanymi z pracą i dbaniem o dobro tej grupy wiekowej. W szczególności personel powinien być zaangażowany w pracę z młodymi ludźmi oraz być w stanie pokierować i zmotywować osoby nieletnie, za które ponosi odpowiedzialność. Cały personel, łącznie z osobami wykonującymi wyłącznie obowiązki w zakresie dozoru, powinien przechodzić profesjonalne szkolenie, zarówno w czasie przyjęcia do pracy, jaki i w jej trakcie, a także otrzymywać odpowiednie wsparcie z zewnątrz oraz nadzór w wykonywaniu ich obowiązków²⁰. Podczas ostatniej wizyty w Polsce w 2017 r. CPT podkreślił także, że należy dążyć do przeszkolenia personelu w zakresie rozwiązywania sporów oraz stosowania strategii oraz technik słownego rozładowywania sytuacji²¹.

6.7 Warunki bytowe

Warunki bytowe, w jakich przebywają wychowankowie zostały uznane za przeciętne. Zdaniem osób wizytujących konieczna jest wymiana wyeksploatowanych mebli, w szczególności łóżek i szafek. Mechanizm podkreśla, że dyrekcja placówki powinna na bieżąco zapewnić przeprowadzenie najpilniejszych prac remontowych i naprawę lub wymianę zniszczonych mebli

²⁰ Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, § 33.

²¹ Raport z wizyty w Polsce, 25 lipiec 2018 r., CPT/Inf (2018) 39, § 95.

KMPT podkreśla także, że należy dbać o systematyczne usuwanie pojedynczych wulgarnych napisów znajdujących się w toalecie, gdyż prowokują jedynie konflikt między wychowankami i stwarzają ryzyko zaistnienia przemocy. Niweczą też podejmowane wysiłki wychowawcze.

W trakcie oglądu zauważono również, że w niektórych z pomieszczeń znajdowały się kraty w oknach. KMPT zachęca władze placówki do ich demontażu. Ich obecność nie znajduje uzasadnienia w MOW, który jest placówką wychowawczą, a nie penitencjarną. Kraty w oknach nie mają uzasadnienia wychowawczego, pogłębiają tylko rygorizm i nasuwają skojarzenia z systemem więziennym oraz nie wpływają na dobre samopoczucie wychowanków. Jak wskazał jeden z chłopców: *kojarzą mi się z więzieniem, nie możemy nic zrobić, bo jesteśmy bezwolni.*

Warto w tym miejscu odwołać się też do standardów CPT, który wskazał, że dobrze zaprojektowany ośrodek detencyjny dla nieletnich powinien zapewniać pozytywne i spersonalizowane warunki detencji młodych osób pozbawionych wolności. Miejsca, w których młode osoby śpią i prowadzą aktywność życiową powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodemu ludziom powinno się pozwolić na przechowywanie rozsądnej ilości rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa²².

Dodatkowo uwagę KMPT zwrócił brak wydzielonego pomieszczenia na potrzeby pracy pielęgniarki. Ustalono, że pielęgniarka wszelkie czynności dokonuje w pomieszczeniu przeznaczonym do spędzania wolnego czasu dla wychowanków. Przeprowadzanie badania pielęgniarskiego w takich warunkach nie gwarantuje zapewnienia prawa do prywatności, co w konsekwencji może wywołać w wychowanku poczucie poniżenia czy też upokorzenia.

Ponadto, zgodnie z Regułą 31 Narodów Zjednoczonych dotyczącą Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności, nieletnim pozbawionym wolności przysługuje prawo do takich warunków i wyposażenia w zakładzie, które zapewniają im zaspokojenie potrzeb zdrowotnych i godności ludzkiej.

Mając powyższe na uwadze, KMPT zaleca wyodrębnienie pokoju przeznaczonego wyłącznie na potrzeby pielęgniarki.

²² Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, § 29-30.

6.8 Ustalenia niezwiązane z zakresem wizytacji – traktowanie przez Policję oraz Straż Miejską

Delegacja KMPT otrzymała sygnały o niewłaściwym traktowaniu osób nieletnich przez funkcjonariuszy Policji podczas zatrzymania i umieszczenia w MOW.

Jeden z chłopców opowiadał, że był wielokrotnie zatrzymywany przez Policję. Wskazywał, że ok. 3 lata temu na komisariacie funkcjonariusze zamknęli go w szafie i bili po niej pałkami (tzw. „grająca szafa”). Ponadto, mówił, że w bliżej nieokreślonej przeszłości funkcjonariusze niejednokrotnie używali wobec niego przemocy w postaci bicia go pałką gł. w pięty oraz na zgięciach (tam gdzie nie ma śladów). Zdarzyło się również że został on wywieziony do lasu i pozostawiany tam sam sobie. Wspominał również, że Policjanci go zastraszali.

Pracownicy KMPT nie byli w stanie zweryfikować prawdziwości wskazanych wydarzeń. Niemniej jednak zwrócili się do odpowiednich władz o działanie zgodne z prawem i standardami, a także o konieczność propagowania odpowiedniej kultury pracy wśród funkcjonariuszy.

Ponadto z pozyskanych informacji wynika, że wobec niektórych nieletnich, doprowadzanych do placówki przez funkcjonariuszy Policji, stosowane były kajdanki (także zespolone). Jeden z nieletnich wskazywał, że w kajdankach zespolonych musiał wejść na pierwsze piętro dodatkowo trzymając dwie torby z ubraniami. Jak wskazywali nieletni kajdanki zdejmowane są w dopiero w pokoju wychowawcy.

W związku z powyższym wizytujący zalecili Komendantowi Wojewódzkiemu Policji w Radomiu zwrócenie uwagi funkcjonariuszy na konieczność stosowania kajdanek wobec nieletnich doprowadzanych do placówki zgodnie z obowiązującymi przepisami, a także z zachowaniem zasad konieczności i proporcjonalności.

7. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

I. Dyrektorce Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Strzelnie:

1. podjęcie skutecznych środków zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa wychowanków,

2. podjęcie wysiłków na rzecz przeciwdziałania przejawom drugiego życia w placówce,
3. poddawanie wszystkich nowo przyjmowanych wychowanków badaniom lekarskim. Badaniu przez lekarza powinny być też poddawani wychowankowie powracający do placówki z miejsc, gdzie mogli doświadczyć złego traktowania, np. doprowadzani przez Policję,
4. odnotowywanie w rejestrze badań lekarskich, pielęgniarskich daty i godziny badania oraz informacji, czy nieletni posiada obrażenia,
5. zapoznanie personelu placówki z Protokołem Stambulskim,
6. podjęcie działań mających na celu zindywidualizowanie programów terapeutycznych pod kątem potrzeb każdego z wychowanków,
7. odstąpienie od wykonywania testów na obecność narkotyków,
8. odstąpienie od przeszukiwania oraz kontroli osobistej chłopców,
9. odstąpienie od przeprowadzania przeszukań pokoi wychowanków,
10. odstąpienie od przeszukiwania rzeczy (także tych przywożonych) należących do nieletnich,
11. odstąpienie od stosowania wobec podopiecznych sankcji zbiorowych,
12. rezygnację ze stosowania kar w postaci ćwiczeń fizycznych,
13. odejście od karania nieletnich w formie zakazu wychodzenia na świeże powietrze,
14. dokładne określenie czasu trwania nałożonej na wychowanka kary dyscyplinarnej,
15. uzupełnienie Regulaminu o procedury odwoławcze od decyzji zobowiązującej nieletniego do odpracowania 3 godz. prac społecznych na rzecz ośrodka,
16. stosowanie, przy ograniczaniu kontaktów podopiecznych, z osobami spoza Ośrodka, przepisów art. 66 § 4 i 5 u.p.n.,
17. zorganizowanie prysznic w taki sposób aby zapewnić każdemu wychowankowi prawo do prywatności w tym zakresie,
18. usunięcie niezgodnego z prawem przepisu zawartego w Regulaminie dotyczącego braku odpowiedzialności za rzeczy pozostawione w depozycie,
19. usunięcie z Regulaminu zapisu dotyczącego zniszczenia znalezionych wyrobów tytoniowych,
20. odstąpienie od zakazu noszenia do szkoły i na terenie ośrodka torebek, „nerek”, plecaków,

21. zmianę harmonogramu dnia w taki sposób, aby określono w nim czas przeznaczony na zajęcia sportowe, turystyczne oraz rekreacyjne na świeżym powietrzu,
22. systematyczne usuwanie wulgarnych napisów znajdujących się w toaletach,
23. wymianę wyeksploatowanych mebli, w szczególności łóżek i szafek,
24. poszerzenie katalogu oferowanych personelowi szkoleń i warsztatów o tematykę dotyczącą: stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz udzielania pierwszej pomocy,
25. zapewnienie personelowi regularnych superwizji, a także warsztatów w zakresie rozwiązywania konfliktów oraz stosowania strategii i technik deeskalacji konfliktu na różnych poziomach komunikacji.

II. Staroście Powiatowemu w Mogilnie:

1. przekazanie środków finansowych na realizację zaleceń wymagających nakładów finansowych.